

Tema 2. Objava

Sažeci kršćanske vjere. Bog je htio objaviti samog sebe kao osobno Biće kroz povijest spasenja. On je podigao i usmjerio ljude da budu čuvari njegove objavljene riječi. Kroz te je ljude pripremio svijet za utjelovljenje svoje Riječi, Isusa Krista.

3.12.2012.

Prethodne teme 1. Bog objavljuje samog Sebe čovječanstvu

"U svojoj dobroti i mudrosti odlučio je Bog objaviti samoga Sebe i saopćiti otajstvo svoje volje (*Ef* 1:9), kojom ljudi po Kristu, Riječi koja tijelo postade, u Duhu Svetom imaju pristup k Ocu i postaju zajedničari božanske naravi. (*Ef* 2:18; *2 Pet* 1:4). Svojom Objavom nevidljivi Bog (*Kol* 1:15; *1 Tim* 1:17), u svojoj neizmjerljivoj ljubavi zapodijeva razgovor s ljudima kao prijateljima (usp. *Post* 33:11; *Iv* 15:14-15), i s njima druguje (usp. *Bar* 3:38), pozivajući ih u zajedništvo sa sobom, da ih u njemu prigrli" [1] (Katekizam Katoličke Crkve [KKC] 51).

Božja objava počinje stvaranjem, gdje on pruža trajno svjedočanstvo o sebi. (KKC 288). [2] Kroz stvorenja Bog objavljuje sebe ljudima svih vremena, čineći svoju dobrotu i savršenosti poznatima. Među stvorenjima čovjek, stvoren na sliku i priliku Boga, ga najpotpunije objavljuje. Ipak, Bog je htio objaviti

samog sebe kao osobno Biće kroz povijest spasenja, podizanjem i usmjeravanjem ljudi da budu čuvari njegove objavljene riječi, pripremajući ljude kroz to za utjelovljenje svoje Riječi, Isusa Krista. (KKC 54-64). [3] U Kristu, Bog nam razotkirva misterij Trojstva. On otkriva Očev plan u okupljanju svih stvari u njegovom Sinu i izabire i posvaja sve muškarce i žene kao svoju djecu u njegovom Sinu (usp. *Ef* 1:3-10; *Kol* 1:13-20), okupljajući ih za udio u njegovom božanskom životu po Duhu Svetom. Bog se objavljuje i provodi svoj plan spasenja.

Sadržaj Objave uključuje i prirodne istine koje možemo spoznati ljudskim razumom, i istine koje premašuju shvaćanje ljudskog uma i mogu se spoznati samo po besplatnoj dobroti Boga koji ih objavljuje. Glavni predmet božanske Objave nije apstraktna istina o svijetu i čovječanstvu, nego Božja samo-

objava otajstva svojeg osobnog života i njegova poziva da sudjelujemo u njemu.

Božanski naum Objave ostvaruje se u isti mah "djelima i riječima", što su "iznutra među sobom povezani" [4] te se uzajamno osvjetljuju.

“Objavljujući samoga sebe, Bog želi osposobiti ljude da mu odgovore, da ga upoznaju i da ga ljube daleko više nego li bi sami po sebi mogli.” (KKC 52).

Osim vanjskog djelovanja i znakova, Bog nam daje unutrašnji poticaj putem svoje milosti da bi se cijelim srcem pridržavali istina koje nam je objavio. (usp. *Mt* 16:17; *Iv* 6:44). Ta prisna Božja Objava u srcima vjernika se ne bi trebala mješati s takozvanim "privatnim objavama" koje su dane odabranim pojedincima. Iako su prihvaćene kao dio crkvene tradicije svetosti, one ne prenose nikakav novi i originalni

sadržaj već podsjećaju vjernike na jedinstvenu Božju objavu u Isusu Kristu te nas potiču na potupnije življenje. (KKC 67).

2. Sveto pismo, svjedočanstvo Otkrivenja

Izraelci su tijekom stoljeća, s Božjim nadahnućem i usmjeravanjem, stavili u pisani oblik svjedočanstvo Božje objave kroz svoju povijest, koje je izravno povezano s objavom danom Adamu i Evi. Osim Starog (ili Prvog) zavjeta, Svetog pisma Izraela, koje će biti prihvaćeno od Crkve, Kristovi apostoli i prvi učenici, također su u pisani oblik stavili svjedočanstvo Božje objave kao što je to u potpunosti ostvareno u Riječi, kao svjedoci njegova zemaljskog putovanja, osobito vazmenog otajstva, smrti i uskrsnuća. Njihovi spisi iznjedrili su knjige Novoga zavjeta.

Istina da je Bog, o koje mu svjedoči Sveto pismo Izraela, jedan pravi Bog, stvoritelj neba i zemlje, je posebno razjašnjena u Knjizi mudrosti. Sadržaj ove knjige nadilazi okvire Izraela i pokazuje interes za zajedničko iskustvo ljudske rase suočavajući se s velikim pitanjima postojanja. Teme su u rasponu od smisla svemira do smisla čovjekova života (Mudrost); od pitanja o smrti, i onoga što dolazi nakon nje, do smisla čovjekova djelovanja na zemlji (Qohelet/Propovjednik); od obiteljskih i društvenih odnosa do vrlina koje trebaju njima upravljati kako bi živjeli u skladu s planovima Boga Stvoritelja i na taj način postigli puninu vlastite čovječnosti (Izreke, Sirah, itd).

Bog je autor Svetoga pisma. Sveti pisci (hagiografi), koji su pisali po nadahnuću Duha Svetoga, također su autori teksta. Za sastavljanje svetih knjiga, "Bog je izabrao određene

ljude koristeći, sve dok ih je zapošljavao na tom zadatku, u potpunosti njihove sposobnosti i snage, tako da, iako je djelovao u njima i po njima, oni su bili istinski autori kojima je povjereno pisati što god je htio da bude napisano, i ništa više"[6] (vidi Katekizam 106). Sve što sveti pisci potvrđuju, može se smatrati da potvrđuje i Duh Sveti: "Moramo priznati da knjige Pisma čvrsto, vjerno i bez greške, uče istinu koju je Bog, radi našeg spasenja, želio vidjeti povjerene Svetom pismu." [7]

Da bismo razumjeli Sveto pismo ispravno, treba uzeti u obzir dva smisla Svetoga pisma: doslovni i duhovni. Potonji je podijeljen u alegorijski, moralni i mistični. Također treba uzeti u obzir različite književne vrste kojima svete knjige ili njihovi dijelovi pripadaju (vidi KKC 110, 115-117). Sveto pismo uvijek treba čitati *u Crkvi*, odnosno, u svjetlu njezine žive tradicije i

analogije vjere (vidi KKC 111-114).
Pismo treba čitati i razumjeti u istom duhu u kojem je pisano.

Znanstvenici koji nastoje protumačiti i otići dublje u sadržaj pisma temelje autoritet svojih studija na vlastitom akademskom autoritetu. Crkveno učiteljstvo, s druge strane, ima odgovornost oblikovanja izvornih tumačenja za vjernike, na temelju ovlasti Duha koji pomaže naučiteljskoj službi Pape i biskupa u zajedništvu s njim. Zahvaljujući ovoj božanskoj pomoći, već od prvih stoljeća, Crkva je identificirala knjige koje sadrže svjedočanstvo Otkrivenja, u oba zavjeta, Starom i Novom, te na taj način stvara "kanon" od Svetog pisma (vidi KKC 120-127).

Prihvatanje raznovrsnosti smisla i različitosti književnih vrsta koje se nalaze u Svetom pismu, potrebno je za ispravno tumačenje onoga što

sveti pisci govore u pogledima na svijet koji se odnose na prirodne znanosti. To uključuje stvaranje svemira, pojavu različitih oblika života na zemlji, podrijetlo ljudskog života i općenito prirodne pojave. "Fundamentalističko" tumačenje svakog odlomka u Pismu kao doslovnog, povijesnog događaja treba izbjegavati, kada su moguća druga tumačenja. Treba, naravno, također izbjeći pogreške onih koji interpretiraju biblijske pripovijesti kao čisto mitološke, nedostatne u povijesnom značenju ili bilo kakvim informacijama o izravnim Božjim zahvatima u događaje opisane tamo. [8]

3. Otkrivenje kao povijest spasenja dostiže svoj vrhunac u Kristu

Kao što je dijalog između Boga i čovječanstva u kojem nas Bog poziva da sudjelujemo u njegovom vlastitom životu, otkrivenje se od svojih

početaka vidi kao "savez" koji dovodi do "povijesti spasenja." "I nadalje, želeći otvoriti put do nebeskog spasenja, od samog početka on se očituje našim prvim roditeljima. Nakon pada, on ih je ohrabrio s nadom spasenja, obećavajući otkupljenje (*vidi Gen 3,15*), i on nikada nije prestao brinuti za ljudsku rasu. Jer on želi dati vječni život za sve one koji traže spas kroz strpljenje u dobrom radu (*vidi Rom 2:6-7*). U svoje vrijeme Bog je pozvao Abrahama, i napravio ga u veliki narod (*vidi Gen 12:2*). Nakon doba patrijarha, on je učio ovaj narod, kroz Mojsija i proroke, da ga prepoznaju kao jedinog živog i pravog Boga, kao providnog Oca i pravednog suca. On ih je učio, također, da traže obećanog Spasitelja. I tako, kroz vjekove, on je pripremao put za Evanđelje." [9]

Savez Boga i ljudi započeo je sa stvaranjem naših prvih roditelja i

njihovog uzdizanja za život milosti, omogućujući im da sudjeluju u intimnom životu Boga. Savez se nastavio s Božjim beskrajnim savezom s Noahom, i eksplicitno objavio Abrahamu i kasnije, na poseban način, Mojsiju, kojemu je Bog dao ploče Saveza. I brojno potomstvo obećao Abrahamu, u kojem bi svi narodi na zemlji bili blagoslovljeni, i zakon povjeren Mojsiju sa žrtvama i svećenicima koji su pratili uzvišeni kult, oboje je priprema i figura novog i vječnog saveza u Isusu Kristu, Sin Božjem, koji je učinio stvarnost njegova utjelovljenja i pashalne žrtve. Novi savez u Kristu nas otkupljuje od grijeha naših prvih roditelja, čiji je grijeh neposlušnosti prekinuo prvi ponuđeni savez od strane Boga Stvoritelja.

Povijest spasenja očituje se kao sveobuhvatna uzvišena pedagogija koja ukazuje na Krista. Proroci,

poslani da podsjetite ljude na savez i njegove moralne zahtjeve, govore jasno o obećanom Mesiji. Oni najavljuju novi savez, i duhovni i vječni, koji će biti napisan na srca vjernika. Krist će ga otkriti s blaženstvom i svim njegovim učenjem, proglašujući zapovijed ljubavi, punine zakona.

Isus Krist je istovremeno i posrednik i punina Objave. On je ujedno Objavitelj i Otkrivenje, kao Božja Riječ koja je tijelom postala: "U mnogim i na više načina Bog nekoć govoraše ocima našim po prorocima; ali u ove posljednje dane nam je govorio po Sinu, kojega je imenovao kao nasljednika svih stvari, kroz kojega je također on stvorio svijet" (*Heb 1:1-2*). Bog, u svojoj Riječi, rekao je sve i na konačan način. "Kršćansko gospodarstvo, dakle, budući da je novi i konačni savez, nikada neće proći, i niti jedna nova javna Objava neće biti očekivana

prije slavne manifestacije Gospodina našega Isusa Krista" [10] (vidi KKC 65-66). Uzvišeno Otkrivenje je ostvareno i dovedeno do ispunjenja posebno u Kristovom vazmenom otajstvo, u njegovoj mucij, smrti i uskrsnuću. To je Božja "konačna riječ" na neizmjernosti svoje ljubavi i njegovoj odlučnosti da obnovi svijet. Samo u Isusu Kristu Bog otkriva čovjeka sebi i omogućava nam da razumijemo naše istinsko dostojanstvo i uzvišenost poziva. [11]

Vjera, smatrana vrlinom, čovjekov je odgovor na Božju objavu, ona je osobno prijanjanje Bogu u Kristu, potaknuta Kristovim riječima i djelima. Vjerodostojnost ovog otkrivenja počiva, prije svega, na vjerodostojnosti osobe Isusa Krista, doista na cijeli njegov život. Njegova uloga kao posrednika, kao punine i baze vjerodostojnosti Objave, razlikuje osobu Isusa Krista od osnivača bilo koje druge religije.

Osnivači drugih religija ne tvrde da su, u svojoj osobi, punoća i ostvarenje onoga što Bog želi otkriti, nego samo da bude posrednik koji će voditi druge ovoj objavi.

4. Prenošnje božanske objave

Božanska objava sadržana u Svetom pismu i Svetoj predaji združena je u jedinstvenu cjelinu pri čemu je Božja riječ sačuvana. [12] „Obje naime proistječu iz istog božanskog vrutka i na neki način uzajamno se hraneći k istom cilju smjeraju,“ obje su međuvise. Predaja prenosi i tumači Sveto pismo, a Sveto pismo zauzvrat uprisutnjuje i potvrđuje ono što Sveta predaja čuva (vidi KKC 80-82). [13]

Sveta predaja ima temelj u navješćivanju apostola, svjedočenju i prenošenju živim i dinamičnim načinom onoga što je u Svetom pismu ustaljeno. „Sveta predaja koja potječe od apostola uz prisutnost

Duha Svetoga u Crkvi napreduje. Raste naime zapažanje kako predanih stvari tako i riječi. To se događa na temelju razmatranja i proučavanja onih koji vjeruju i o tom u svom srcu razmišljaju (usp. Lk 2, 19 i 51). Zatim, na temelju u srcu doživljena razumijevanja duhovnih stvari i na temelju navješćivanja onih koji su s nasljedstvom biskupstva primili i pouzdan milosni dar istine.“ [14]

Učenja crkvenog učiteljstva, crkvenih otaca, liturgijske molitve, zajednički pogled na vjernike koji žive u božjoj milosti, te isto tako svakodnevni život kao što je vjera djece dobivena od roditelja ili kršćanski apostolat, sve to doprinosi predaji božanske objave. Stoga apostoli, predajući ono što su i sami primili, na njihove nasljednike, biskupe, „obuhvaćaju sve što može poslužiti kako bi Božji narod živio svoje živote u svetosti i povećao svoju vjeru. Tako i Crkva u svom

naučavanju, životu i bogoštovlju postojano održava i svim naraštajima prenosi sve što ona jest, sve što vjeruje.“ [15] Od crkvene „Apostolske Predaje“ treba razlikovati teološke, liturgijske ili pobožne tradicije, čije su vrijednosti ograničene i privremene (vidi KKC 83).

Božanska objava se sastoji od istine i života. Ne samo propovijedanjem, nego i načinom življenja se prenosi: nauk i primjer su nerazdvojni. Ono što se prenosi je živuće iskustvo, susret s uskrsnim Kristom i što je taj događaj značio i znači za život svake osobe. Dakle, kada govori o Svetoj predaji, Crkva govori o *fides et mores*, životu i običajima, učenju i ponašanju.

5. Crkveno Učiteljstvo, čuvar i ovlašteni tumač Otkrivenje

“Zadatak davanja autentičnog tumačenje Riječi Božje, bilo u

pisanom obliku ili u obliku Predaje, je bila povjerena živoj učiteljskoj službi Crkve same. Njegova vlast u ovom slučaju ostvaruje se u ime Isusa Krista. "[16] Crkveni živa učiteljska služba sastavljen od biskupa u zajedništvu s Petrovim nasljednikom, Rimskim biskupom, je služenje riječi Božjoj i ima za cilj spasenje duša. Dakle, "to Učiteljstvo nije superioran u odnosu na Riječ Božju, ali je njezin sluga. Ono uči samo ono što je bilo dano njemu. Na božanske naredbe i uz pomoć Duha Svetoga, ono sluša na njih pobožno, brani ih s predanošću i izlaže vjerno. Sve što se predlaže za vjerovanje kao dio božansko otkrivenog je sastavljeno od tog jednog pologa vjere." [17] Naučavanja Crkvenog Učiteljstva su najvažnije mjesto gdje se apostolska predaja nalazi. Sa uvažavanjem na tu predaju, mogli bismo reći da je Učiteljstvo, kao što je, svojom "sakramentalnom

dimenzijom," to jest, njegov vanjski, vidljivi izraz.

Sveto pismo, Sveta predaja i Učiteljstvo Crkve predstavljaju, stoga, nedvojbeno jedinstvo, tako da nitko od tih troje može postojati zasebno. [18] Temelj tog jedinstva je Duh Sveti, autor Svetoga Pisma, protagonist žive predaje Crkve, vodič Učiteljstva, koji mu pomaže sa svojim karizmama. Protestantska Reformacija crkava od samog početka željela je slijediti princip *sola scriptura*, ostavljajući biblijske interpretacije u rukama pojedinih vjernika. Ovaj položaj je doveo do velike disperzije Protestantskih denominacija i pokazalo se da je sasvim neodrživ. Svaki tekst Pisma zahtijeva objašnjenje, naročito predaja, iz koje je rođen i iz koje je čitan i tumačen. "Fundamentalizam" također pokušava odvojiti Pismo od Predaje i Učiteljstva, pogrešno nastojeći održati jedinstveno tumačenja

pridr avajuci se isključivo
doslovnom smislu (vidi KKC 108).

Crkva, u poučavanju sadržaja
otkrivenog pologa vjere, posjeduje
nepogrešivost *in docendo* (kada u i),
na temelju obećanja Isusa Krista s
obzirom na nepogrešivost, koja joj
omogućuje da nepogrešivo provede
njoj povjerenu misiju spasenja (vidi
Mt 16,18; Mt 28,18-20; Iv 14:17-26).
Ovaj nepogrešiv učiteljska služba
provodi se:

a) kada se Biskupi okupljaju na
ekumenskom Koncilu u zajedništvu s
Petrovim nasljednikom, voditeljem
Apostolskog kolegija;

b) kada Papa proglašava istine *ex
cathedra*, ili kada uz pomoću oblika
izražavanja i tipa dokumenta koji
eksplicitno poziva na svoje
univerzalno Petrovo ovlaštenje, on
proglašava posebno učenje koje on
smatra potrebnim za dobro Božjeg
naroda;

c) kada su Biskupi čitave Crkve, u zajedništvu s Petrovim nasljednikom, jednoglasni u potvrdi istog nauka ili učenja, iako nisu okupljeni na jednom mjestu. Premda biskup koji propisuje svoja posebna učenja ne uživa karizmu nepogrešivosti, vjernici su jednako dužni poštivati poslušnost. Baš kao što bi oni trebali razmatrati učenja sa biskupskog kolegija ili Pape, iako i oni nisu izraženi kao definitivni i na nepromjenjiv način. [19].

6. Nepromjenjiva priroda očitovanja Objave

Dogmatsko učenje u Crkvi postoji od prvih stoljeća kršćanskog doba (riječ dogma jednostavno znači 'doktrina' ili 'učenje'). Glavni elementi koje su apostoli propovijedali stavljeni su u pisani oblik i kao takvi probudili su očitovanje vjere traženo od svih novo krštenika. Ovo "očitovanje vjere" pomoglo je definirati identitet

kršćanske vjere. Dogme ili učenja rasli su brojem kako je i sama Crkva rasla. Taj rast nije bio zbog neke potrebe za promjenom ili širenjem onoga u što treba vjerovati, nego zbog toga što su se često javljale neke nove potrebe suočavanja određenih grešaka ili jačanje vjere kršćanskog naroda dubljim proučavanjem određenih pitanja i definiranjem određene točke jasno i precizno. Kada Crkveno Učiteljstvo propisuje novu dogmu, ne stvara nešto novo, nego jednostavno objašnjava ono što je već sadržano u stvarnom očitovanju vjere. "Crkveno Učiteljstvo se u najvećoj mjeri služi ovlaštenjem danim od Krista, kada definira dogme, to jest, kada predlaže, u obliku koji obvezuje kršćanski narod na neopozivi nauk vjere, istine sadržane u božanskoj Objavi, ili također kada na konačan način predlaže istine imajući istinsku vezu s istim" (KKC 88, pročišćeni tekst).

Dogmatsko učenje Crkve, primjerice članci Vjervanja, nepromjenjivi su jer prikazuju sadržaj Objave primljene od Boga, a ne sastavljene od ljudi. Međutim, ove dogme omogućuju određeni skladan razvoj, bilo zbog dubljeg razumijevanja vjere, koji se postiže tijekom vremena, bilo zbog novih problema koji se javljaju u pojedinim kulturama i epohama, koji zahtijevaju odgovor od strane Crkve u skladu s Božjom riječi, stvarajući eksplicitno ono što je već implicitno tamo sadržano. [20]

Vjernost i napredak, istina i povijest, nisu sukobljene stvarnosti s obzirom na Objavu. [21] Isus Krist, nestvorena Istina, je ujedno i središte i ispunjenje povijesti. Duh Sveti, autor očitovanja Objave, je onaj koji garantira njegovu vjernost, a također pomaže ljudima da idu dublje u njeno značenje tijekom povijesti, vodeći vjernike prema "punini

istine" (vidi Iv 16:13). "Ipak, čak i ako je Objava već potpuna, to nije napravljeno potpuno eksplicitno; to ostaje za Kršćansku vjeru kao postupno shvaćanje njenog punog smisla tijekom stoljeća" (KKC 66).

Čimbenici koji dovode do razvoja dogme su isti faktori koji dovode do stvaranje žive crkvene tradicije eksplicitnije: propovijedi biskupa, studije vjernika, molitva i meditacija o riječi Božjoj, iskustva duhovne stvarnosti i primjeri svetaca. Često učiteljstvo izlaže učenja kroz autoritativni način koji je prethodno proučavan od strane teologa, vjerovan od strane vjernika, i oživljen od strane svetaca [22].

Bibliografija *Katekizam Katoličke Crkve*, 50-133

II. vatikanski sabor, konstitucija *Dei Verbum*, 1-20

Ivan Pavao II., enciklika *Fides et Ratio*, 14. rujna 1998., 7-15

Bilješke [1] II. vatikanski sabor, konstitucija *Dei Verbum*, 2.

[2] Usp. II. vatikanski sabor, *Dei Verbum*, 3; Ivan Pavao II., *Fides et Ratio*, 14. rujna 1998., 19.

[3] Usp. I. vatikanski sabor, konstitucija *Dei Filius*, 24. travnja 1870., DS 3004.

[4] Usp. II. vatikanski sabor, *Lumen Gentium*, 2-4; *Ad Gentes*, 2-4.

[5] Usp. II. vatikanski sabor, konstitucija *Dei Verbum*, 2.

[6] II. vatikanski sabor, konstitucija *Dei Verbum*, 11.

[7] Isto

[8] Važne smjernice za točno tumačenje Pisma s obzirom na znanost mogu se pronaći u

encliklikama *Providentissimus Deus* pape Lava XIII. izdane 18. 11. 1893., *Spiritus Paraclitus* Benedikta XV. izdane 15. 11. 1920. i *Humani Generis* pape Pija XII. od 12. srpnja 1950.

[9] II. vatikanski sabor, konstitucija *Dei Verbum*, 3.

[10] II. vatikanski sabor, konstitucija *Dei Verbum*, 4.

[11] Usp. II. vatikanski sabor, konstitucija. *Gaudium et Spes*, 22.

[12] „Oprostite mi što sam tako uporan, ali vas moram ponovno podsjetiti da istine vjere nisu određene glasovanjem većine. One sačinjavaju *depositum fidei* (poklad vjere): uporište istina koje je Krist ostavio svim vjernicima i povjerio Učiteljstvu Crkve da ih autentično naučavaju i prenose.“ Sv. Josemaria, homilija *Nadnaravni cilj Crkve*, u *Ljubiti Crkvu*, 31 (Teovizija, Zagreb)

[13] Usp. II. vatikanski sabor,
konstitucija *Dei Verbum*, 9.

[14] II. vatikanski sabor, konstitucija
Dei Verbum, 8.

[15] II. vatikanski sabor, konstitucija
Dei Verbum, 8, Usp. također,
Tridentski sabor, *Sacrosancta*, 8.
travnja 1546., DS 1501.

[16] II. vatikanski sabor, konstitucija
Dei Verbum, 10.

[17] Isto

[18] Usp. Isto

[19] Usp. II. vatikanski sabor,
konstitucija *Lumen Gentium*, 25; I.
vatikanski sabor, konstitucija *Pastor
aeternus*, 18. srpnja 1870., DS 3074

[20] „Dobro je, dakle, da
razumijevanje, znanje i mudrost
cjelokupne Crkve i svakog od
njezinih članova kroz vrijeme rastu i
napreduju. Ali ovaj rast treba pratiti

svoju pravu prirodu, to jest trebao biti usklađen sa smjerom dogme i slijediti dinamizam jednog te istog nauka.“ Sv. Vinko Lerinski, *Communitorium*, 23.

[21] Usp. Ivan Pavao II., *Fides et Ratio*, 11-12, 87.

[22] II. vatikanski sabor, konstitucija *Dei Verbum*, 8 (Usp. bilješku br. 14 iznad).

Giuseppe Tanzella-Nitti

pdf | document generated
automatically from [https://opusdei.org/
hr-hr/article/tema-2-objava/](https://opusdei.org/hr-hr/article/tema-2-objava/)
(19.03.2026.)